

КОММУНИЗМЫН ТҮҮХИЙГ ЭРГЭН СӨХВӨЛ

Д.Ундрах

МУИС, ШУС, Нийгмийн Ухааны Салбар,
Улс төр судлалын тэнхимийн дэд профессор

Хураангуй

Өнгөрсөнгүй өнөөдөр үгүйн адил, өнөөдөргүй ирээдүй оршихгүй тул өмнөх үеэ сэргээн судлаж, харьцуулан баримжаалж зарчим үнэт зүйсээ тодорхойлж явах нь чухлын учир бидний хувьд тун саяхныг хүртэл ач холбогдолтой, амин чухалд тооцогдож явсан коммунист онол, үзэл суртал, үйл явцын талаар эргэн хөндөхийг зорьлоо.

Түлхүүр үг: коммунизм, коммунист онол, үзэл сурталын хувьсал өөрчлөлт

Ориил

Түүхэн хөгжлийн өнгөрсөн баримтууд одоогийн үндэс, одоо нь харин ирээдүйг угтан баримжаалах суурь болдог тухай нэгэнтээ улс төр судлаач Д.Болд-эрдэнэ тэмдэглэсэн нь бий⁶⁵. Тэгвэл улс төрийн онол хийгээд философи мэдлэгийн сонгодог ба орчин үеийг харьцуулах явдал эрт, эдүгээгийн нийгэм улс төрийн амьдрал, хөгжлийн зүй тогтлыг олж харахад тус болох нь дамжиггүй. Улс төрийн онолын хувьд коммунизм нь өөрчлөгдсөөр ирсэн ч зарим философичид, улс төрчдөд төдийгүй иргэдэд ч өнөөг хүртэл ач холбогдолтой, одоогийн улс төрийн мэтгэлцээн хийгээд капитализмын шүүмжийн хүрээнд чухал сэдвийн нэг хэвээр байна. Энэ ч утгаараа коммунизмын үзэл санааг түүний улс төрийн хэрэгжилтээс ялгах шаардлагатай. Ингэхдээ коммунизмыг улс төрийн үзэл санаа, дэглэм, зохион байгуулагдсан институт болохынхоо хувьд хэрхэн хөгжин хувьсч ирснийг тоймлон харуулахыг хичээнэ.

Коммунист үзэл санааны хувьсал. Коммунист үзэл санаа хавьгүй эртний угшилтай бөгөөд хувь хүний хөрөнгөжин баяжих явдлыг устгаж, хүний туйлын тэгш байдлыг хангах нийгмийн үзэл санаан дээр үндэслэдэг. Энэ тухай Платоноос эхлээд XVIII зууны утопи социалистууд, Зөвлөлтийн үеийн судлаачид ба орчин үеийн нийгмийн онолчид зэрэг олон тооны сэтгэгчдийн бүтээлд дурдагдсан байдаг.

Коммунизм болон коммунист гэх нэр томъёо нь анх XI зууны Францад тариагчдын зарим эрх, ашиг сонирхол, түгээмэл үйл ажиллагааг тодорхойлоход хэрэглэгдэж гарч ирсэн түүхтэй. Францын хувьсгалын үед зарим зохиолчид коммунизм гэх үгийг хувьсгалын үр дүнд үүсч, нийт баялгийг эн тэнцүү хуваах дэглэм хэмээн орчин цагийн утгад нь нэлээд дөхүүлэн ашиглаж байв. Улмаар Роберт Оуэн, Этиенн Кабэ, Вилхэм Вэйтлин, мөн Мозэс Хэсс нарын зарим нь уг нэр томъёог “солилцоо болон хуваарилалтанд суурилсан шинэ утоп нийгмийн тогтолцоо”-г тодорхойлоход ашиглах болов. Харин XIX зууны дунд үеэс коммунизмын суурь үзэл санаа илүү олон нийтэд түгэх болсон нь 1847 онд Карл Маркс, Фредрих Энгельс нарын байгуулсан Коммунист холбоо, мөн тэдний 1848 онд хэвлүүлсэн “Коммунист намын тунхаг”

⁶⁵ Д.Болд-эрдэнэ. Улс төрийн философи.1 боть. 122 дахь тал.

зэрэг бүтээл коммунист үзэл санааг улс төрийн бүтцэд оруулж, тодорхой уялдаа холбоо бүхий сургаал номлол болох түүхэн үе, үйл явдлын эхэн байв. Коммунизм гэх нэр томъёо нь реформист буюу шинэчлэгч үзэл санаанаас эрс ялгарахуйц ерөнхий төсөөлөл, улс төрийн үйл ажиллагаа болон улс төрийн үзэл суртлыг бодит бөгөөд хүчирхэг шинжлэх ухаанаар төлөөлүүлсэн үг болов. Германы сонгодог философи, Английн улс төрийн эдийн засгийн ухаан, Францын утопи социализмаас эхтэй Марксын үзэл санааны ундарга философи, улс төрийн эдийн засгийн ухаан, социализм-коммунизмын тухай онол сургаалиудад илрэлээ олсон байдаг. Марксын боловсруулсан тухайн түүхэн цаг үеийнхээ капиталист ертөнцийн улс төрийн амьдралын дотоод мөн чанрыг нээн шинжилсэн улс төрийн онол, үзэл санааг “түүхийн бүх цаг үед таарах мэтээр хэт эдүгээчлэн догмчилсон”⁶⁶ нь түүний онол, сургаалийн мөн чанрыг будлиантуулахад хүргэсэн тухай судлаачид тэмдэглэдэг. Маркс хөгжлийн диалектик зүй тогтлыг дагаж ангит нийгмийн зөрчил тэмцлээр илрэх капиталист нийгмийн хөгжлийн үр дүнд ангигүй нийгэм буюу социализм, хамтын өмчит нийгмийн байгууламж болох коммунизм байгуулах үзэл онолын үндсийг боловсруулсан. Ингэхдээ өмнөх үеийн утопи социалистуудын капитализмыг буруушаан зэмлэж, шилдэг нийгмийг мөрөөдөхөөс илүү гарахгүй байсан мухардалд цэг тавьсан. Гэхдээ хүнлэг бус, харгис капиталист нийгмийг өөрчилж эрс хувьсгал хийх үзэл санаа XIX зуунд баруун Европын орнуудад бие биенээсээ төдийлөн хамааралгүй үүсчээ. Англид улс орныг хамарсан ядуурал, хоосрол, ёс суртахууны доройтол зэрэг бодит хэрэгцээ шаардлагаар, Францчуудад улс төрийн эрх чөлөө, тэгш ёсыг шаардах улс төрийн тэмцлийн замаар, Германд философи замаар тус тус мөлжлөггүй нийгэм, хамтын өмчлөл бүхий нийгмийн байгууламжийн тухай үзэл санаа үүсэн хөгжсөн болохыг тэмдэглэх нь зүйтэй.⁶⁷

Марксын хувьд коммунизм гэдэг нь дан ганц нийгмийн тэгш байдал, хувийн өмчийг устгах санаа төдийгүй пролетарын дарангуйллыг тогтоож, капиталистууд хийгээд хөрөнгөтнүүдийг үндсээр нь устгах зохион байгуулалтай ангийн тэмцэл дээр суурилсан, зайлшгүй хувьсгалыг хэлж байв⁶⁸. Энэхүү анхны алхамыг хийсний дараа нийтийн өмч бүхий төгс шинэ хэв журмыг тогтоож, нийгэм дэх ангийн ялгаа үгүй болж, аажмаар төр ч өөрөө үгүй болох болно гэж үзэв. 1917 оноос өмнө социализм ба коммунизм хоорондын харилцаа хамаарлын талаар олон улсын ажилчны хөдөлгөөний дунд будлиан гарч байсан бол, 1917 оны Оросын хувьсгалын дараа Ленин Большевик намд Коммунист хэмээх нэрийг өгч, 1919 онд гурав дугаар интернационализмыг байгуулснаар коммунист, социал-демократ, социалист намуудын хоорондын ялгаа улам тодорчээ. Ленин ба түүний нөхөд өөрсдийгөө Марксын цорын ганц өв залгамжлагчид хэмээн итгүүлж Марксизмын талаарх бусад олон ойлголт, тайлбаруудыг няцаажээ.

Марксизм-Ленинизм нь XX зууны коммунист үзэл суртлын хамгийн гол бөгөөд хүчтэй билэгдэл болж түүний бодит загвар нь ЗХУ болсон билээ. Коммунизмын анхны бодит биелэл гэгдэх ЗХУ-ын дараа асар удалгүй буюу дэлхийн хоёрдугаар дайны дараа бусад улс орнууд тухайлбал Маогийн Хятад, Ким Ир Сений Хойд Солонгос болон Фидел Кастрогийн Куба зэрэг улсууд коммунист дэглэмийн өөр өөрийн хувилбарыг цогцлоосон билээ.

Коммунизм-Улс төрийн дэглэм болох нь. Коммунизм, марксизмтай холбогдсон эдгээр улсууд оршин байснаараа коммунизмыг улс төрийн дэглэмийн нэг төрөл хэмээн

⁶⁶ Д.Болд-эрдэнэ. Улс төрийн философи. I боть. 455 дахь тал.

⁶⁷ Б.Даш-Ёндон. Нийгмийг танихуй: Түүх-хөгжлийн философи. УБ., 2014. 137-138 дахь тал

⁶⁸ Г.Цэнд-Аюуш. XIX-XX зууны улс төрийн сэтгэлгээний хөгжлийн түүхэн тойм. Тэргүүн дэвтэр. УБ., 2015. 58 дахь тал.

тодорхойлоход хүргэнэ. Ингэхдээ коммунист тогтолцоог өөр өөрсдийн түүхэн цаг үед, үндэсний болон нийгмийн орчинд хэрхэн хэрэгжүүлсэн нь тэдний нэн өвөрмөц талыг харуулдаг. Тэдгээрийн хооронд нийтлэг зүйлүүд, нэн ялангуяа коммунист дэглэмийг бий болгохын тулд нийтийг хамарсан хядлага, геноцид, эрүүдэн шүүх, цөллөг, баривчилагаа, улс төр, соёлын болон шашны “дайснуудад” зориулсан хорих лагериуд, мөн намын доторх өрсөлдөгчдөөс ангижрах цуст цэвэрлэгээ гээд аймшиг, хүчирхийллийн бачим цаг үе бас бий. Коммунист хядлагын хамгийн аймшигтай жишээнүүдийн тоонд Камбожид өрнөсөн Улаан Кхмерчүүдийн үйлдсэн 1-1.5 сая хүнийг хядсан хядлага орно.

Ихэнхдээ коммунист дэглэм дэх цочмог хэлмэгдүүлэлтийн үе нь аажмаар сулрах байдаар үргэлжилж байсан ба энэ нь 1953 онд Сталиныг нас барсны дараа Зөвлөлтөд болон Зүүн, Төв Европт илэрч 1956 онд Хрущевын эхлүүлсэн сталинизмыг халах гэсэн оролдлогоос харагддаг. Гэсэн хэдий ч энэ үед эрх чөлөөний хязгаарлагдмал байдал хэвээр байж, өмнөх дарангуйллын дурсамжаас үүдэлтэй айдас оршсоор байжээ. Коммунизмын бусад нийтлэг шинжүүдийг дараахь байдлаар тодорхойлж болно⁶⁹. Үүнд:

- 1945 оноос хойш Зүүн ба Төв Европын зарим оронд байсан шиг олон ургальч үзлийг дэмждэг цөөн тооны жижиг холбоотнуудтай нэг намын дүрмээр эсвэл жанжлагч коммунист нам байгуулах;
- Улс төр, эдийн засаг, нийгэм, оюуны болон соёлын гэх мэт бүхий л салбарын үйл ажиллагааг төрөөс монополичлох замаар эрчимтэй суртал ухуулга хийхэд ашиглах;
- Намын хийгээд нийт хүн амын дунд үзэл суртлын ач холбогдлыг онцлон тэмдэглэх;
- Нийгмийн хатуу хяналт ба удирдлага хэрэгжүүлэх;
- Үзэл сурталд автсан, намд үнэнч, бүхнээ золиослоход бэлэн "шинэ хүн" бий болгох эрмэлзэл;
- бүх удирдлагыг ялангуяа соёл, угсаатан, шашин ба газар зүйн ялгаатай олон хэлбэр, нөхцөл бүхий орнуудад төвлөрүүлэх;
- Сталин, Мао, Ким Ир Сен, Хо Ши Мин, Кастро шиг (зохион байгуулалттай шашны бүлгэм мэт) удирдлагыг тахин шүтэх гм. орно.

1920-1930 оны хооронд улмаар Дэлхийн II дайны дараа эдгээр шинжүүд нь коммунист дэглэм хийгээд түүний ангилалын талаар олон тооны асуулт, шүүмжийг судалгааны эргэлтэд оруулжээ. Тэд үнэн хэрэгтээ хаашаа явж байна, дарангуйлалын шинэ хувилбар уу, авторитаризмын шинэ төрөл үү, эсвэл бүр тоталитаризмд харьяагдах уу? гэх мэт ширүүн мэтгэлцээн өрнөсөөр байв. Жишээлбэл Ханна Арент, Реймонд Арон нар “1956 оны Унгарын бослогын дараа ЗХУ-ыг пост-тоталитар дэглэм эсвэл бурангуй авторитаризм руу шилжиж улс төр-эдийн засгийн гүнзгий хямрал нүүрэлсэн, удирдан зохион байгуулах шинжээ алдаж эхэлсэн⁷⁰” гэж дүгнэсэн байдаг. Олонхи судлаачид тоталитаризмын үндсэн шинжүүд эхнээсээ төгсгөл хүртлээ тогтвортой байдгийг онцолдог ч тоталитаризмын хурц болон намжмал хэлбэрүүдийн хооронд ялгаатайг хүлээн зөвшөөрдөг. Эсрэгээрээ бусад эрдэмтэд коммунизмын дахь тоталитар үзэл баримтлалын хамаарлыг үгүйсгэж, үүнийг фашизмтай харьцуулах үндэслэлийг шүүмжилдэг. Тэдний хувьд тоталитаризм нь харьцуулахад хэт өргөн хүрээтэй ба схемчлэгдсэн байдаг гэж үздэг. Юутай ч коммунист дэглэм нь бусад оронд дарангуйллын жишээнд тооцогдож байв.

⁶⁹ George T. Kurian. The Encyclopedia of Political Science. SAGE. Washington DC. 2011. pp.311

⁷⁰George T. Kurian. The Encyclopedia of Political Science. SAGE. Washington DC. 2011. pp.313

Коммунизм-Идеаль загвар болох нь. Хэдийгээр коммунист дэглэмүүд шашныг хүчтэй дарангуйлж байсан ч коммунизм нь өөрөө дэлхийн буюу улс төрийн шашны хэлбэртэй байсан гэж олон судлаачид үздэг. Европт коммунизм нь протестантаас илүү католик ба ортодокс шашинтай улс орнууд, зарим еврей нийгэмлэгүүдын дунд илүү амжилттай тархаж байв. Исламын шашин зонхилгогч улсуудад коммунизм бүтэлгүйтсэн ч буддист, даоист ба күнзийн сурталт орнуудад цэцэглэн хөгжсөн юм. Эдгээр орнуудад коммунизмыг уламжлалт шашныг “орлогч”, уламжлалт шашны итгэл үнэмшлээсээ шинэ итгэл үнэмшилд шилжих шилжилтийн үр дүн гэж үзэж болно.

Коммунизмыг хүн амын олон анги давхаргад боловсролгүйгээс аваад сэхээтнүүд хүртэл хүлээн авч, өөрсдийн итгэл үнэмшлээрээ улс төрийн оролцооны үндэс сууриа тавьж байв. Энэ нь нэг талаас Зөвлөлтийн ашиг сонирхолыг хамгаалахтай нягт холбогддог ч мөн нөгөө талаасаа дэлхийн хөдөлмөрчин ард түмнүүдийн ахан дүүсийн ган бат найрамдал-социалист интернационализмд оруулж буй хувь нэмэр гэж хүлээж авах нь их байв. Юутай ч коммунизм тусгаар тогтнолынхоо төлөө тэмцэгч жишээлбэл Вьетнам, Камбож зэрэг улс орнуудад үндсэрхэг үзлийн дор нэгдэн нягтрах явдлыг бэхжүүлж өгсөн нь үнэн билээ.

Дүгнэлт

Мэдээжийн хэрэг коммунизм бол онолын хувьд тэгш ёс, эрх чөлөө, боолчлол ба хамжлага ёсыг халах, ардчиллыг хүсэн тэмүүлэх соён гэгээрлийн үеийн үр хөврөл. Хэдийгээр коммунизм болоод фашизм, нацизм зэрэг тоталитар хөдөлгөөнүүдийн хооронд ялгаа байвч практик дээр коммунизмыг дарангуйлагч дэглэм гэж хүлээж авч байв. Өрнөдийн орнуудад коммунист намууд "хөрөнгөтний" ба "нэр төдий" ардчиллыг шүүмжилж байсан ч дэлхийн II дайны дараагаар Баруун Европт нөлөө бүхий байсан коммунист намуудын дийлэнх нь фашизмын эсрэг болон колоничлолын эсрэг хөдөлгөөнүүдэд идэвхтэй оролцох замаар аажмаар ардчилсан зарчмуудыг хүлээн авч өөрсдийн намын зохион байгуулалтыг өөрчлөх болсон⁷¹.

Тэгвэл одоо асуудлын гол нь коммунизм өөрөө улс төрийн “үеэ өнгөрөөсөн” үзэгдэл үү эсвэл орчин үетэйгээ хөл нийлэн оршсоор байна уу гэдгийг тогтоох явдал юм. Ангигүй нийгмийн тухай үнэт зүйлс, үзэл санааг баталгаажуулдагынхаа хувьд капитализм, зах зээлийн эдийн засаг, индивидуализм, либерал ба төлөөллийн ардчиллыг үгүйсгэхийн учир “үеэ өнгөрөөсөн”-д тооцогддог. Гэсэн хэдий ч Франц, Итали зэрэг хүчтэй коммунист намуудтай ардчилсан орнуудад нийгмийн эмзэг буурай хэсгийг хамгаалах халамжийн төрийн бодлогын үндсийг тавьснаараа коммунист намуудын оршин тогтнол чухалд тооцогддог.

Өдгөө коммунист дэглэм Төв, Зүүн Европт нуран унаж, баруун Европын коммунист намууд ч уналтанд орж, өөрсдийн нэр, үнэт зүйлсээ өөрчлөөд байна. Коммунизм бүхэлдээ эрчээ алджээ. Гэвч коммунизм нь Хойд Солонгос мэт зарим улсад тоталитар дэглэмээр, Хятадад зах зээлийн эдийн засаг болон нэг намын ноёрхлын хэлбэрээр оршсоор байна.

Коммунизмын үлдээсэн нэн чухал өвийг дурдалгүй өнгөрч болохгүй. Энэ нь тэгш байдал, нийгмийн халамжийн бодлого. Тэрчлэн зарим улс оронд коммунистууд өнөө ч нэр хүндтэй байгаа нь тэдний удирдсан ангийн болон фашизмын эсрэг тэмцлийн үнэ цэнэ өдгөө ч хэвээр хадгалагдаж буйтай холбоотой. Цаашилбал коммунист соёлын зарим элементүүд анти-капитализм, утопи тэмүүлэл, радикал хувилбарын эрэл хайгуул, ардчиллын бодит байдлыг

⁷¹ Eric Foner. The story of American Freedom. Norton. NY. 1999. p.273

сорих сорил, реформизмтой тэрслэх явдал өнөөдөр ч хэвээр байна. Өөрөөр хэлбэл коммунизм нь улс төрийн хувьд төвлөрсөн, авторитари, зохион байгуулалттай хөдөлгөөнийхөө хувьд дуусгавар болсон байж болох ч үзэл санаа, хүсэл эрмэлзлийн хувьд одоо ч оршсоор байна.

Abstract

Since there is no present without past as well as no future without present, it is important to re-examine our past path and values which had been vital for us very recently. This is about communist party and ideology which was orienting the lives of nearly one third of world population over two decades.

Ашигласан ном, материал

Д.Болд-эрдэнэ. Улс төрийн философи. I боть. УБ., 2015

Б.Даш-Ёндон. Нийгмийг танихуй: Түүх-хөгжлийн философи. УБ., 2014.

А.Жамбал. Улс төрийн философийн судлах асуудлын тухайд. Философи, эрх зүй судлал XXVII боть.

Г.Цэнд-Аюуш. XIX-XX зууны улс төрийн сэтгэлгээний хөгжлийн түүхэн тойм. Тэргүүн дэвтэр. УБ., 2015.

К.Поппер. Нээлттэй нийгэм ба түүний дайснууд. II боть. УБ.,

Улс төрийн шинжлэх ухаан. /ред.Ё.Довчин/ УБ., 2010

Ричард Поупкин., Аврум Стролл. Гүн ухаан. УБ., 1998.

Англи хэл дээр:

Bertrand Russell. History of Western Philosophy. Routledge. Canada. 1995

Great political theories. Vol 2. By Michael Curtis. NY. Harper Collins Publishers. 1981

George T. Kurian. The Encyclopedia of Political Science. SAGE. Washington DC. 2011

Eric Foner. The story of American Freedom. Norton. NY. 1999